

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Кафедра права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни:

Цивільне процесуальне право України

на тему:

«Докази та доказування в цивільному судочинстві»

Виконала:

Студентка групи Пб - 21

Денисюк Вікторія

Науковий керівник

к.ю.н. Гелецька І. О.

Тернопіль, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	5
1.1. Поняття доказування, його суб'єкти і стадії.....	5
1.2. Ознаки і види доказів.....	9
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ.....	13
2.1. Письмові та речові докази.....	13
2.2. Використання електронних доказів у цивільному судочинстві.....	15
2.3. Висновок експерта як засіб доказування.....	18
2.4. Показання свідка.....	21
Розділ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	25
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Актуальність теми. Інститут доказів в цивільному судочинстві є одним із ключових складових частин правосуддя. Суд у цивільних справах за допомогою доказів встановлює усі обставини справи, на підставі яких ухвалює законне і обґрунтоване рішення. Для того, щоб реалізувати завдання цивільного судочинства, а саме справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, суд повинен правильно застосувати норми матеріального та процесуального права і встановити об'єктивну істину. Саме тому Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) створює необхідні умови для повного і всебічного дослідження обставин справи, аби суд виконав свій обов'язок, зберігаючи об'єктивність і неупередженість.

Саме тому, питання доказів і доказів у цивільному судочинстві є дуже важливим і буде таким завжди, оскільки із стрімким розвитком науки і техніки змінюються і методи доказування. Вітчизняне цивільне процесуальне законодавство стрімко вдосконалюється, це відбувається в умовах процесу глобалізації правового поля, який останнім часом набув ще більшої вираженості, що приводить до зближення англосаксонської та континентальної правових систем, а отже, інтернаціоналізації правових систем цивільного судочинства.

На всіх етапах розвитку юриспруденції доказам відводилося важливе значення, а юристи вивчають їх вже не одне століття. Вагомий внесок для вивчення окремих аспектів даної проблеми здійснили дослідники, серед яких: О. Баулін, М. Штефан, С. Бичкова, Д. Фільченко, М. Колосова, Є. Васьковський, С. Алексєєв, С. Курильова, А. Малько, В. Сирих, В. Глущенко, К. Юдельсон та інші.

Не дивлячись на велику кількість праць, рукописів та монографій, їх теоретичне і практичне застосування в житті, на сьогоднішній день питання доказового права є досі нагальним.

Мета наукового дослідження – полягає в комплексному аналізі та характеристиці доказів і доказуванні в цивільному судочинстві, їх змісту.

На основі вище зазначеної мети постає вирішення **завдань**, зокрема :

- визначити сутність доказування в цивільному процесуальному законодавстві;
- розглянути поняття, ознаки та стадії доказування;;
- класифікувати і проаналізувати засоби доказування;;
- проаналізувати зарубіжний досвід інституту доказів і доказування у цивільному процесуальному законодавстві та зазначити шляхи його використання в Україні.

Об’єктом даного дослідження є інститут доказів та доказування у цивільному процесуальному законодавстві.

Предмет дослідження полягає у сукупності теоретичних, практичних і методичних засад доказового права країни, у визначенні та дослідженні засобів доказування у цивільному судочинстві.

Методологічною основою даної роботи є системний підхід і сукупність методів, зокрема порівняння, загально-логічних (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення) методах аналізу даних.

Структура роботи вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1. Поняття доказування, його суб'єкти і стадії

Інститут доказування є невід'ємним елементом будь-якої процесуальної галузі права, оскільки регулює суспільні відносини, які мають значення для вирішення конкретної справи, встановлення їх наявності або відсутності. Правові механізми інституту забезпечують чітку послідовність етапів доказової діяльності та процесуальної форми доказів за встановленими законодавством вимогами.

Основною метою інституту доказування є ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України) [1].

Варто звернути увагу на те, що законодавстві відсутнє формулювання дефініції «доказування». Тому дане питання про поняття, суб'єкти й елементи доказування в теорії цивільного процесу є дискусійним.

Т. М. Кілічава вважає, що доказування – це діяльність, яка врегульована цивільним процесуальним законодавством і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін шляхом зазначення про докази, їх збирання, подання, дослідження та оцінки [3, с. 86].

Як зазначає, О. А. Логінов доказування – це встановлення обставин, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення сторін або інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи [2, с. 61].

На думку, Є. О. Харитонova доказування – це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу (суб'єктів доказування), що спрямована на встановлення фактів (обставин), що мають значення для справи, істини у конкретній цивільній справі та вирішення спору між сторонами [4, с. 115].

Можна зробити висновок, проаналізувавши положення чинного процесуального законодавства, що розумова діяльність – це внутрішній аспект судового доказування, в межах процесуальної форми, а процесуальна діяльність - це

зовнішній аспект, процесуальні норми, що регулюють процес доказової діяльності.

Доказування в цивільному судочинстві складається з етапів – формування предмету доказування, збирання та подання, дослідження і оцінки судових доказів.

Предмет доказування - це факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи. Наприклад, предметом доказування у справі про захист честі та гідності – є обставини, за яких було порушено право на повагу честі та гідності. Правильне встановлення предмета доказування сприяє визначеності подальшого процесу доказування щодо виявлення, збору, дослідження та оцінки доказів, встановлення дійсних обставин справи та ухвалення законного й обґрунтованого рішення [3, с. 87-88].

Збирання доказів – це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо залучення доказів, яка складається з:

- подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі;
- витребування доказів судом;
- надання судових доручень щодо збирання доказів.

Дослідження доказів – це сприйняття і вивчення інформації складом суду в судовому засіданні про фактичні дані, представлені сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, за допомогою засобів доказування.

Завершується процес доказування оцінкою доказів. Для ухвалення законного та обґрунтованого рішення, правильна оцінка судом доказів має вагоме значення.

Згідно ст.89 ЦПК України суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності [1].

Визначення суб'єктів процесу доказування та їх ролі посідає вагоме значення у теорії цивільного процесу.

До суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин відносять суд та учасників судового процесу. До учасників судового процесу, положення чинного процесуального законодавства, відносить учасників справи, представників та інших учасників судового процесу. Варто зауважити, не всі суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин є суб'єктами доказування.

Першою дилемою є віднесення суду до суб'єктів, які беруть участь в процесі доказування. Багато науковців відносить суд до учасників процесу доказування через те, що суд бере участь в оцінці наданих доказів.

У цивільній процесуальній науці висловлюються думки про те, що у зв'язку з поглибленням змагальних засад у судочинстві суд не входить до складу суб'єктів доказування, не може нічого доказувати за своєю ініціативою, оскільки це – обов'язок сторін, які користуються рівними правами щодо надання доказів, їх дослідження та доведення перед судом переконливості цих доказів. З цього випливає, що сторони є єдиними суб'єктами доказування при встановленні юридично значущих фактів [28, с. 12-17].

Проте, Фурса С.Я. зазначає, що суд не є суб'єктом доказування, адже якщо б він брав участь у процесі доказування, то мав би заінтересованість у результаті справи, що неодмінно мало б вплив на судові рішення [5, с. 135].

Відповідно до нової редакції ЦПК України суд набуває ширших повноважень у процесі судового доказування. За загальним правилом принципу змагальності, суд не має право збирати докази, що стосується предмету доказування, даний обов'язок щодо збирання та подання доказів покладений на учасників справи. Проте, однією із новел ЦПК України є те, що законодавець надає право суду у випадках передбачених цивільним процесуальним законодавством збирати докази з власної ініціативи.

Саме тому позиція науковців є хибною, суд при здійсненні своїх повноважень з розподілу тягара доказування, дослідження та оцінки доказів, обов'язки якого направлені на ухвалення законного і обґрунтованого рішення. Повноваження суду прямо вказують на те, що він входить до суб'єктів доказування.

Відповідно до норм чинного цивільного процесуального законодавства суд також приймає участь у процесі доказування:

- у випадках коли у сторін та інших учасників справи є труднощі щодо витребування доказів, то суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати докази (ст. 84 ЦПК України);
- суд вирішує питання про належність доказів (ст. 77 ЦПК України),
- допустимість доказів (ст. 78 ЦПК України),
- достовірність доказів (ст. 79 ЦПК України),
- достатність доказів (ст. 80 ЦПК України);
- досліджує докази, здійснює оцінку доказів (ст. 89 ЦПК України) тощо.

Основну функцію у доказуванні відіграють учасники справи. Склад учасників справи визначається ст.42 ЦПК України, а саме: у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи; у справах наказного провадження учасниками справи є заявник та боржник; у справах окремого провадження учасниками є заявники, інші заінтересовані особи; у справах також можуть брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; у справах про оскарження рішення третейського суду, оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу та про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу учасниками справи є учасники (сторони) третейського розгляду, особи, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, а також сторони арбітражного розгляду[1].

Сторони у цивільному судочинстві є одними з головних суб'єктів доказової діяльності, оскільки саме вони, перш за все, заінтересовані у розгляді та вирішенні цивільної справи [6, с. 27].

Основні обов'язки доказування покладаються на сторони, позивач повинен довести обставини, які складають основу позову, а відповідач повинен довести обставини, що підтверджують його заперечення проти позову.

Проте, не тільки сторони виступають суб'єктами доказування, а й треті особи. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, практично беруть таку ж участь у доказуванні, як і сторони. Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, виступають на стороні позивача або відповідача.

Представників сторін та третіх осіб також необхідно віднести до суб'єктів доказування, оскільки вони відповідно до ч.1 ст. 64 ЦПК України здійснюють від імені особи, яку вони представляють, її процесуальні права та обов'язки. Згідно з положенням ч. 2 ст. 64 ЦПК України довіритель має право обмежити повноваження представника на вчинення певної процесуальної дії, про що він зазначає у довіреності або ордері.

Варто зазначити, що інші учасники судового процесу не можуть бути суб'єктами доказування, вони не мають юридичної заінтересованості в результатах розгляду справи. Ці учасники залучаються судом для сприяння сприяння правосуддю і не здійснюють ніяких дій щодо доказування

На підставі вище наведеного, до кола осіб, які є суб'єктами доказування у цивільному процесі, необхідно віднести:

1. суд;
2. учасників справи (сторін; третіх осіб; заявників; боржника; заінтересованих осіб; осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб);
3. представників.

1.2. Ознаки і види доказів

Безумовно, для розуміння поняття судового доказування необхідне чітке визначення поняття доказів. Так, згідно статті 76 ЦПК України доказами у цивільному процесі є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці

дані встановлюються письмовими, речовими і електронними доказами, висновками експертів, показаннями свідків [1].

Також важливо розмежовувати поняття докази і засоби доказування. Вони співвідносяться так: докази – це фактичні дані, а засоби доказування — це форма вираження і фіксації фактичних даних. Однак, деякі науковці розкривають поняття доказів через засоби доказування, тим самим ототожнюючи їх [7, с. 261].

Також окремі вчені виділяють критерії, за якими здійснюється поділ між доказами на групи, і відносять конкретні їх види до цих груп [29, с. 304].

Проаналізувавши різноманітні підходи до визначення поняття доказів можна зробити певні висновки про їх наповнення та форму вираження. Штефан М.Й. стверджує, що докази у цивільному процесі характеризуються сукупною єдністю:

- змістом, яким є фактичні дані, що інформують про обставини, необхідні для правильного вирішення справи;
- процесуальною формою, у якій закладена така інформація – засоби доказування;
- встановленим процесуальним порядком одержання, дослідження і оцінки змісту і процесуальної форми (доказової інформації і засобів доказування) [7, с. 178].

Проте варто зазначити, що не всі фактичні дані є доказами. Для того щоб суд врахував під час розгляду конкретний доказ, він повинен відповідати певним критеріям, які встановлені чинним законодавством, а саме належність, їх допустимість, достовірність та достатність доказів.

Першим критерієм є належність. Згідно ст. 77 ЦПК України належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи й підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, що не стосуються предмета доказування.

Щоб підтвердити важливість даної вимоги прикріпимо положення з ЦПК України в якому відображається дане закріплення. Наприклад, ч. 3 ст. 175 ЦПК України, в якій йдеться про зміст позовної заяви, а саме згідно п. 5 вказаної статті позовна заява повинна містити виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини [1].

Другий критерій – допустимість. Під даною ознакою доказів розуміють те, що вони становлять фактичні дані, що стосуються справи, отримані судом із додержанням процесуального порядку, встановленого законом. Відповідно до ст. 78 ЦПК України, суд не бере до уваги докази, що одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування [1].

На думку Васільєва С.В. «допустимість доказів – це встановлена законодавством вимога, що обмежує використання конкретних засобів доказування, або вимога, що пропонує обов’язкове використання конкретних засобів доказування при встановленні певних фактичних обставин справи при здійсненні доказування в процесі розгляду окремого виду справи в порядку цивільного судочинства» [8, с. 113].

Наступним критерієм оцінки доказів є достовірність. Згідно ст. 79 ЦПК України достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [1]. Потрібно розуміти, що важливим є не кількість, а якість поданих даних.

Останній критерій – достатність. Відповідно до ст. 80 ЦПК України достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання [1].

Вчені цивілісти сходяться на думці про поділ судових доказів за трьома основними критеріями:

- 1) за способом утворення фактичних даних: первісні і похідні;

- 2) за характером зв'язку змісту доказів із фактами, які необхідно встановити: прямі і побічні;
- 3) за джерелом отримання фактичних даних: особисті, речові, змішані [9, с. 125].

Первісні докази – це інформації отримана із джерела що безпосередньо стосується фактичних обставин справи. А похідні докази – є знаряддям відображення первісних доказів.

Прямі докази – являються більш значимими для суду, оскільки інформація , яка міститься в них однозначно підтверджує наявність чи відсутність обставин, що становлять предмет правового спору між сторонами (наприклад, укладений договір купівлі – продажу, що відповідає усім вимогам чинного законодавства є прямим доказом передачі майна від однієї особи у власність іншої).

Особисті докази – джерелом їх отримання, у ході процесуального доказування виступають сторони справи, представники, свідки, експерти, треті особи, тобто люди.

Речові докази – об'єкти матеріального світу (наприклад, різного роду документи), що являються носіями фактичних даних, які безпосередньо пов'язані із обставинами справи.

Змішані докази – містять елементи особистих і речових доказів [10, с.33].

Отже, поняття доказів і засобів доказування співвідносяться, але є різними. Основною умовою для початку збирання, дослідження та оцінки кожного доказу є його відповідність всіх критерій встановленим чинним законодавством.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ

Засоби доказування це передбачені главою 5 ЦПК України процесуальні форми надання доказів у справі, тобто джерела інформації про фактичні дані, що надаються учасниками справи. Згідно ч. 2 ст. 76 ЦПК України законодавець до засобів доказування відносить:

- 1) письмові, речові й електронні докази;
- 2) висновок експерта;
- 3) показання свідка.

2.1. Письмові та речові докази

Першим засобом доказування є письмові докази. Штефан М. Й. вважає, що «ними є виконані на предметі будь – яким способом письмові знаки, об'єднані у відповідну систему і структуру, у яких виражені думки (ідеї), що вміщують інформацію (повідомлення) про обставини, які мають значення для права» [7, с.193].

Згідно ч. 1 ст. 95 ЦПК України письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору [1]. Тобто, положення ЦПК України прирівнює письмові докази із документами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію» документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [11].

Васильєв С.В. класифікує письмові докази наступним чином:

- за суб'єктом, що видає письмові докази, прийнято розрізняти офіційні (документи, що видаються державними органами, державними і громадськими установами, підприємствами, організаціями) та неофіційні (документи, які виходять від громадян);
- за змістом письмові докази поділяються на розпорядчі (в яких виражається акт волі, волевиявлення направлене на виникнення, зміну чи припинення юридичних відносин) та довідково – інформаційні (містять лише дані про наявність чи відсутність певних фактів: звіти, довідки);

- за формою письмові докази поділяються на документи простої письмової форми (які не містять жодного посвідчення або реєстрації) та кваліфікованої письмової форми (документи, посвідчені нотаріально або ті, що пройшли реєстрацію у встановленому законом порядку);
- за характером джерела формування письмові докази поділяються на справжні (перший екземпляр, підписаний особою, що його видала) та копії (повторення документа в цілому чи частково) [12, с. 364-365].

Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. Якщо оригінал письмового доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Документи, отримані за допомогою факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються судом до розгляду як письмові докази у випадках і в порядку, які встановлені законом або договором [1].

Варто підкреслити, що електронний документ це електронний доказ, а письмовий (винятком є електронні копії письмових документів).

Речові докази на відміну від інших доказами є основою, на якій формується справа: фактична та юридична частина. Речові докази, які ще відносно недавно тлумачились як – певні предмети матеріального світу, у яких знаходяться дані про важливі обставини справи. Наразі ж це визначення доповнили деяким уточненням, що стосується ознак, якими повинен володіти предмет аби мати змогу встановлювати наявність чи відсутність значимих для справи фактів [10, с. 37]. (вище є)

Відповідно до ст. 97 ЦПК України речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи [1].

Речові докази виступають як предмети спору у цивільних справах, використовуються обмежено в судовій практиці. Вони є доказами у справах, в яких

оспорюється якість їх виготовлення за договором підряду, у справах про відшкодування завданої шкоди псуванням майна тощо.

На відміну від письмових доказів, речові – індивідуальні, незамінні. Речі висвітлюють численні зв'язки між явищами: причини і наслідки, умови і обумовленості, внаслідок чого стають носіями доказової інформації.

Проаналізувавши поняття речових доказів можна виокремити їх особливості:

- обов'язкова наявність матеріального об'єкту як джерела інформації про ті чи інші обставини справи;
- Далекорей А.М. посиляючись на Васільєва С.В. зазначає, що «у речових доказах фактичною інформацією слугують ознаки матеріального об'єкта, які сприймаються наочно. Суд та інші учасники процесу пізнають цю інформацію, як правило, візуальним шляхом» [13, с.133].
- обов'язкова відповідність процесу отримання речових доказів порядку встановленому законодавством.

Речові докази подаються сторонами й іншими учасниками справи безпосередньо до суду (ч. 1 ст. 83 ЦПК України) [1].

Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду зберігаються за їх місцезнаходженням за ухвалою суду; вони повинні бути докладно описані та опечатані, а в разі необхідності сфотографовані. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані (ст. 98 ЦПК України) [1].

Отже, письмові і речові докази мають місце на існування, коли їх інформація є відносною та допустимою.

2.2. Використання електронних доказів у цивільному судочинстві

Внаслідок стрімких темпів технічного прогресу, електронні докази, як різновид засобів доказування, закріпилися в нормах цивільного процесуального кодексу. Електронними доказами згідно ч. 1 ст. 100 ЦПК України є інформація в

електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). [1].

Проте, деякі науковці вважають, що класифікація доказів, а саме цифрова інформація внаслідок своїх особливих ознак не може відноситись до жодної класифікаційної групи доказів.

Проте, на мою думку необхідно приєднатися до переконання Гусєва О., який зазначає, що стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій унеможлиблює формулювання вичерпного переліку всіх видів електронних доказів, у зв'язку з чим доцільним видається закріплення в законодавстві України «широкої» дефініції поняття електронних доказів, яка б фіксувала лише найбільш загальні, сутнісні ознаки цього явища. Узагальнене формулювання гарантувало б можливість віднесення до електронних доказів будь-яких цифрових даних на будь-якому електронному носії, що існує сьогодні чи може з'явитися у майбутньому [14, с. 22].

Важливо підкреслити, щоб доказ вважався електронним він повинен бути зафіксований на електронному носії, який має конкретні реквізити. За ними ідентифікують доказ і використовують у судовому провадженні, для того аби спростувати чи підтвердити факт, який має значення для вирішення справи по суті.

Натомість у тому разі, коли електронний документ виступатиме письмовим засобом доказування, інформація, яка зафіксована на електронному носії, після її перетворення за допомогою технічних засобів має бути представлена у формі письмових знаків, що містять певну інформацію, необхідну для встановлення судом обставин кожної конкретної справи. Таким чином, застосування технічних засобів для сприйняття документа жодним чином не спроможне вплинути на його сутність як письмового засобу доказування [30, с. 20].

Цивільний процесуальний кодекс, Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах», Закон України «Про обов'язковий примірник документів», Закон України «Про державну таємницю» та інші нормативно – правові акти регулюють питання пов'язані із одержанням, способом передачі, перевіркою цілісності, правовим статусом документа, його електронним підписом.

Проаналізувавши дане питання, можна виокремити наступні особливості електронних доказів:

- докази, які не мають матеріальної форми. Це комп'ютерний код, який створений за допомогою комп'ютерних засобів, що існують на технічних носіях;
- для їх дослідження необхідне програмне та технічне забезпечення;
- наявність технічного носія інформації, на якому записана інформація (жорсткий диск, дискети, мережа Інтернет);
- специфічний процес створення та зберігання інформації, що дає можливість легко змінювати носій без втрати змісту та навпаки внести змін без залишення слідів на носієві;
- відсутність копій електронних доказів;

Чинне законодавство керується 3 дефініціями – «оригінал», «електронна копія» та «письмова копія» електронного доказу, проте визначення цих понять відсутні. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» тлумачить «оригінал електронного документа» як електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним чи прирівняним до власноручного підписом автора. У випадку, коли автор створює ідентичні за інформацією та реквізитами електронні документи або коли надсилає електронний документ кільком адресатам чи зберігає його на кількох носіях, то усі вони є оригіналами та мають однакову юридичну силу [15].

Паперова копія електронного документа не є письмовим доказом, а електронна копія письмового (паперового) документа не є електронним доказом. Наприклад, роздрукований та доданий до позовної заяви скріншот – це електронний доказ у паперовій копії, а подана до суду сканкопія господарського договору на

папері – це письмовий доказ, але в його електронній копії. Законодавство встановлює чіткі вимоги до належного засвідчення електронної чи письмової (паперової) копій електронного доказу.

Слід погодитися з Каламайко А. Ю., який запевняє, що поступово електронні ресурси стають основним джерелом інформації, підтвердженням чому є досвід технологічно розвинутих країн. Як приклад автор наводить одну з найвідоміших судових справ, де саме інформація в електронній формі відіграла вирішальну роль, а саме справу за антимонопольним позовом уряду США проти компанії «Майкрософт». Під час її розгляду електронні поштові повідомлення були ефективно використані для того, щоб зменшити довіру суду до показань свідків. На думку А. Ю. Каламайко, яку ми поділяємо, надалі роль саме електронних засобів доказування буде зростати і в Україні [16, с. 131].

Отже, електронний доказ – це цінна інформація, яка зберігається обов’язково на електронному носіїві. Йому притаманні ряд особливостей, котрі дають право аутентифікувати, перевірити чи вилучити матеріал, який використовується у якості достовірного судового доказу.

2.3. Висновок експерта як засіб доказування

У певних випадках висновок експерта є засобом доказування у цивільній справі. Під час розгляду справи у суду чи в учасників процесу можуть з’явитися питання, відповідь на які зможе дати особа, яка володіє спеціальними навичками, вміннями, знаннями, як практичними так і теоретичними у своїй сфері діяльності, тобто мова йдеться про експерта.

Юридична література не містить єдиного поняття «спеціальні знання». Проте, процесуалісти підкреслюють, що не всяка спеціалізована освіта в певній галузі розцінюється як наявність у особи спеціальних знань, достатніх у світлі законодавства для складення висновку експерта. Спеціальними знаннями, окрім зазначено, є сукупність специфічних умінь і навичок із знаннями у галузі методики проведення судової експертизи для складення належного та допустимого висновку, який відповідатиме усім вимогам закону. Тобто спеціальні знання є процесуально-

правовою категорією, використання якої передбачено лише визначеними суб'єктами і у встановлених процедурах, що у кожному випадку їх застосування вимагає наявності одного з передбачених суб'єктів, засвідчення його компетентності, а також узаконених шляхів одержання бажаного результату [7, с. 424].

Згідно ст.102 ЦПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань [1].

Варто зазначити, що ч.3 ст. 102 ЦПК України передбачає, що висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. В свою чергу суд, на підставі ч.1 ст. 103 ЦПК України призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності[1].

Призначення експертизи судом є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. А також призначення експертизи судом є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;
- 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати (ст. 105 ЦПК України) [1].

Закон України «Про судову експертизу», а саме ст. 1 зазначає, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки,

мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [17].

Проаналізувавши норми глави 5 ЦПК України, приходимо до висновку, що є наступні види судових експертиз: додаткова, повторна, комісійна, комплексна.

При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. Суд з урахуванням обставин справи має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза) [1].

Судова експертиза є опосередкованим засобом доказування, проводиться спеціальним суб'єктом з метою отримання фактів, які можуть бути встановлені лише за допомогою експертного дослідження, результати якого оформлюються спеціальним документом — висновком експерта. Предметом судової експертизи є фактичні дані (обставини справи), які встановлюються на основі спеціальних наукових знань в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо, а також дослідження матеріалів справи. Предметом конкретної експертизи є експертне завдання, яке необхідно вирішити експерту в процесі та за результатами дослідження спеціальних знань із застосуванням наявних в нього засобів та методів. Об'єктом експертизи є певний предмет (предмети), які необхідно дослідити експерту, якими зазвичай є речові докази. Крім того, до об'єктів експертизи також належать події, факти, явища та інші нематеріальні об'єкти, необхідність вивчення яких в процесі розгляду потребує спеціальних знань та проведення експертного дослідження [18, с. 368].

Отже, висновок експерта – вагомий засіб доказування, що характеризується гарантією достовірності. Це підкреслюється певними об'єктивними чинниками, а саме: науковий характер відомостей, що є висновку, незаінтересованість та об'єктивність експерта, відображення всього шляху його формування.

2.4. Показання свідка

Згідно зі ст. 90 ЦПК України, під показаннями свідка треба розуміти повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання із чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно із правилами ЦПК України [1].

Свідок є очевидцем, він має особисті спостереження про події, що повинні стати змістом його показань. Свідок є незамінним, на відміну від експерта, перекладача й інших осіб, які мають значення для суду лише як носії певних професійних знань і можуть бути замінені іншими особами, які мають відповідні знання. Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини [7, с. 113].

Свідок – це юридично не заінтересована особа в результаті розгляду і вирішенні цивільної справи, якій відомі будь-які відомості про обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Варто підкреслити, свідок не обов'язковий суб'єкт цивільного процесу. Крім того, показання свідка за чинним процесуальним законодавством повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування, а тому допустимі зовсім не в усіх справах.

У доктрині цивільного процесу та його правозастосовній діяльності встановлюють норми винятки, які називаються «іммунітет свідка», це винятки щодо можливості допиту фізичної особи як свідка. Тобто, не у всіх випадках особа, якій відомо обставини справи, може бути допитана.

У правовій доктрині утвердилося розуміння, що правовий імунітет загалом – це правило, у межах якого особа, що наділена спеціальними ознаками, пов'язаними

зі здійсненням міжнародних, державних і громадських функцій, звільняється від виконання окремих юридичних обов'язків, від юридичної відповідальності або інших примусових заходів [19, с. 5].

Згідно ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, тобто поняття «іmunітет свідка» має конституційно-правові витоки [20]. В свою чергу конституційні засади «іmunітету свідка» впливають з міжнародних стандартів. Так, згідно з «Міжнародним пактом про громадянські і політичні права», а саме ч. 3 ст. 14 закріплено, що «кожен має право не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе» [21].

Дослідивши дане питання, можна дійти висновку, що «іmunітет свідка» виражається у 2 формах: у формі привілею (особа може відмовитися давати показання) та у формі заборони допиту фізичної особи. Згідно ч. 1 ст. 71 ЦПК України, фізична особа не має права відмовитися давати показання, окрім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть спричинити юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів [1]. Ця форма привілею в «іmunітеті свідка» направлена на реалізацію конституційної гарантії, а саме за ч. 1 ст. 63 Конституції України відсутності відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [20]. Друга форма заборони «іmunітету свідка» виражається тоді, коли особа не може бути допитана як свідок згідно закону або міжнародного договору, який ратифікований Верховною Радою України, без згоди даної особи. Наприклад, особи з дипломатичним іmunітетом або представники дипломатичних представництв — без згоди дипломатичних представників. Також, ч. 1 ст. 70 ЦПК України зазначає осіб, які не можуть бути допитані як свідки:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості;

3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди [1].

Згідно положень цивільного процесуального законодавства виклик свідка здійснюється за заявою учасника справи. Проте, Новікова Н. А. акцентує увагу на тому, що чинний ЦПК України явно надає перевагу усній формі показань свідка, хоча прямо про таку форму показань він ніде не вказує. Такого висновку можна дійти, зробивши системний аналіз багатьох статей вказаного кодексу. Зокрема, ст. 230 ЦПК України чітко вказує, що процедура допиту свідка відбувається в усній формі: «Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі». Слово «розповісти» означає, що свідок починає з судом та особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками процесу спілкування за обставинами справи. Спочатку таке спілкування відбувається у формі вільної розповіді про те, що знає свідок, а потім у формі відповідей на запитання, які йому ставлять сторони та інші зацікавлені особи, а також суд [22, с. 88].

Також, ЦПК України передбачає письмове опитування учасників справи як свідків, згідно ст. 93 ЦПК України учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи, що ним подається до суду, не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи [1].

Показання свідка є початком процесу формування судових фактів. Ці показання повинні бути надані в максимально вільній формі, без будь-яких спроб тиску на допитуваного свідка з боку учасників справи. Ніхто не може втрутитися в прямий допит, якщо він не порушує закон чи норми судової етики. Головуючий суддя має право проконтролювати чи задане питання свідку стосується предмета цивільної справи. За своєю ініціативою суддячи за клопотанням учасника справи може зняти неприпустимі питання або ті, що не стосуються справи.

З огляду на інститут імунітету свідків неналежними свідками є такі громадяни: 1) допитані за обставинами, за якими в силу закону вони не підлягають допиту в суді; 2) допитані проти їх волі за обставинами, за якими вони в силу закону мають право відмовитися від дачі показань свідків, а також такі громадяни: а) їм не роз'яснене право відмовитися від дачі показань за певними обставинами; б) вони не можуть вказати джерело своєї поінформованості; в) їх особистість не встановлена судом; г) до початку допиту їм не був роз'яснений встановлений законом обов'язок давати правдиві показання, тому вони не попереджені про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень [23, с. 87].

Отже, свідок – це носій важливої інформації, а «імунітет свідка» є певним винятком із загального статусу, що характерний для конкретно визначених осіб.

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ІНСТИТУТУ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Доказування є центральним інститутом цивільного процесуального права, що відбиває фундаментальні особливості національної моделі цивільного судочинства. Проведена судова реформа в Україні, а саме прийняття Закону України від 02.06.2016 «Про судоустрій і статус суддів», суттєво вплинула на всі види судочинства, у тому числі і на цивільне судочинство. 15 грудня 2017 року почала діяти нова редакція Цивільного процесуального кодексу України.

Історично найбільш яскраво розкриття доказів як сукупність процесуальних дій із доведення представлено в англо-американському цивільному процесі. В американському цивільному процесі існує декілька етапів доказової діяльності сторін:

1) обмін змагальними паперами (у разі подачі позовної заяви позивачем, відповіді на позовну заяву (пояснень до відповіді) відповідачем, у разі порушення цивільної справи (pleadings). За допомогою процесуальних документів учасники конфлікту інформують одна одну і суд про те, які питання підлягають вирішенню, намічають рамки і перспективи конкретного спору; ці дії виступають як один із найважливіших елементів підготовчої частини процесу, забезпечуючи ефективне, економне і цілеспрямоване здійснення правосуддя. Узагальнення законодавства, судової практики, теоретичних концепцій дозволяє намітити основні цілі обміну змагальними паперами. Нині в США існує два види обміну змагальними процесуальними документами – фактичний і повідомний;

2) досудове подання і дослідження доказів (discovery). Процедура досудового подання доказів здійснюється в кілька стадій і включає в себе подання кожної зі сторін показань свідків, документів, інших доказів на обґрунтування своїх доводів по справі. Після закінчення процедури досудового подання доказів у разі, якщо між сторонами не укладена мирова угода, суд приступає до розгляду справи по суті. Стадіями досудового подання доказів є показання сторін і підготовка документів;

дослідження документів та інших доказів, що є в розпорядженні супротивної сторони; медичне обстеження потерпілого на предмет виявлення ступеня заподіяння шкоди його здоров'ю; додаткове розкриття доказів і відгук щодо них;

3) досудова нарада, яка проводиться по найбільш складних справах, мета якого полягає у визначенні кола питань, що підлягають дослідженню в ході судового розгляду;

4) укладення мирової угоди;

5) розгляд цивільної справи судом.

Суд «виходить на сцену», коли сторони не приходять до угоди з будь-яких питань. Доказове право США містить положення, що забороняють сторонам під час розгляду справи судом оперувати важливими фактами, які не згадані в позовній заяві або поясненнях на позов. Такі правила щодо розкриття доказів прийнято називати «чистими». Однак заперечення проти використання доказів свідчать про обставини, які не були зазначені в ході обміну змагальними процесуальними документами, можна подолати за допомогою клопотання про зміну первісних пояснень. Таке клопотання підлягає відхиленню в тому разі, якщо зацікавлена особа переконає суд у тому, що зміна значно ускладнить для нього ведення процесу. Ще одним зі способів впливу на зміст змагальних процесуальних документів є виключення доказів, аргументів, мотивувань, які можуть бути визнані судом такими, що не відповідають дійсності, хибними, необґрунтованими, зайвими, що не стосуються справи, що мають скандальний характер, ганьблять честь, гідність та ділову репутацію певних осіб [24].

Також, слід проаналізувати особливості електронних доказів у зарубіжному законодавстві, а саме Англії та Уельсу. Дивно, але світова столиця юриспруденції – Лондон, не стала прикладом найкращих систем електронного судочинства. Великобританія мала декілька спроб «електронізації» судочинства, не завжди вдалих. Ця система електронного подання документів функціонує в Англії й Уельсі та є доступною для громадян і адвокатів (працює з 2002 року). Спосіб ідентифікації заявника – обліковий запис користувача урядового міжмережевого інтерфейсу (процедура її отримання неважка) [25].

За цивільним процесуальним законодавством Англії та Уельсу не виділяється такого окремого виду доказів як електронні докази (як і в 9 інших європейських країнах). У Правилах цивільного судочинства йдеться тільки про процедури та правила подання електронних документів. Згідно Практичного керівництва 31В «Електронний документ» означає будь-який документ, що зберігається в електронній формі: електронна пошта та інші електронні засоби зв'язку, такі як текстові повідомлення і голосова пошта, текстові документи і бази даних, а також документи, що зберігаються на портативних пристроях, таких як карти пам'яті і мобільні телефони. На додаток до документів, які легко доступні з комп'ютерних систем та інших електронних пристроїв і носіїв, включаються документи, які зберігаються на серверах і системах резервного копіювання, і документи, які були видалені. Він також включає метадані та інші вбудовані дані, які зазвичай не видно на екрані або на роздруківці [26].

Наступна країна «зрілої демократії та судочинства» є Франція, де є також особливості впровадження електронних доказів у цивільне судочинство. Протягом історії технологічна революція в кожній країні ставить нові виклики для юридичної практики та юридичної теорії. Термін «електронні докази» вже прийнятий у законодавстві та в судовій практиці багатьох країн. Відповідно до французького законодавства, термін «електронні докази» можна знайти у Кримінально-процесуальному Кодексі Франції, Цивільному Кодексі Франції, а також у інших нормативно-правових актах. Перші спроби запровадити використання електронних доказів у французькому законодавстві були зроблені ще у 2000 році.

У статті 1316-3 ЦК Франції зазначено, що «доказ в електронній формі має ту саму доказову силу, що і доказ в паперовій формі». Такий розвиток подій стає можливим завдяки юридичному визнанню електронного підпису у французькому законодавстві. Якщо підпис документу ідентифікує того, хто його здійснює, він виражає згоду сторін на зобов'язання, що виникають з цього документу.

Отже, електронний доказ має таку саму цінність, що і письмовий доказ на папері, за умови дотримання певних умов (формалізація *ad probationem*):

1) особа, яка створила електронний документ, має бути належним чином ідентифікована (ст. 1316-1): електронний підпис повинен чітко ідентифікувати підписанта електронного документа;

2) електронний документ має створюватися в умовах, які забезпечують його цілісність (ст. 1316-1): процес підпису повинен бути надійним;

3) електронний документ повинен зберігатися в умовах, які гарантують його цілісність: електронний документ повинен зберігатися в електронному вигляді в належних умовах.

Таким чином, ситуація у Франції із застосуванням електронних доказів стала вирівнюватися після прийняття відповідного закону. Зміни спрямовані на адаптацію загальних правил, що дозволяють зрівняти юридичну силу електронних і письмових доказів у всіх сферах правовідносин. Умовою допустимості доказів у електронній формі є можливість з достатньою часткою впевненості визначити особу, від якої виходять дані, а також спосіб їх створення та зберігання має гарантувати їх цілісність. У разі виникнення розбіжностей між електронною і паперовою копією, суд визначає, яка з них має більшу доказову силу, ґрунтуючись на ретельному вивченні всіх обставин і на неупередженому ставленні до використовуваного носія [26].

Отже, доказування є одним з основних інститутів цивільного процесуального права, і тому не дивно, що він зазнав значних змін у процесі реформування цивільного процесуального законодавства внаслідок конституційної реформи у сфері правосуддя, яка заклала підвалини для нової філософії відправлення правосуддя у цивільних справах. Модернізація цивільного процесуального законодавства в Україні відбувається у світлі загальних світових глобалізаційних процесів у сфері права, що останнім часом стають все більш помітними та мають своїм результатом зближення елементів континентальної та англо-саксонської систем права і, як наслідок, інтернаціоналізацію національних систем цивільного судочинства.

ВИСНОВКИ

Отже, судове доказування в цивільному процесі України становить розумову й процесуальну діяльність суб'єктів доказування, яка врегульована нормами цивільного процесуального законодавства та спрямована на встановлення фактів (обставин), що мають значення для справи, і яка складається зі збирання, подання, дослідження (перевірки) та оцінювання судових доказів.

Безумовно, для розуміння поняття судового доказування необхідне чітке визначення поняття доказів. Законодавець закріпив поняття доказів у ст. 76 ЦПК України, згідно з нормами якої доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими й електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків. Для долучення судових доказів у справу вони повинні відповідати вимогам належності та допустимості, достовірності та достатності.

Щодо суб'єктів доказування необхідно зазначити, що відповідно до норм чинного цивільного процесуального законодавства їх можна поділити на такі види: 1) суд; 2) учасники судового процесу. Однією із новел ЦПК України є те, що законодавець надає право суду збирати докази з власної ініціативи, у випадках передбачених цивільним процесуальним законодавством, таким чином відносить його до суб'єктів доказування.

Виходячи із проведеного дослідження можна виділити ряд ознак, якими володіють докази, а саме:

- це фактичні дані, відомості про факти, виражені в об'єктивній формі;
- вони мають зв'язок з принаймні однією обставиною, що входить до предмета доказування;
- об'єктивна форма вираження фактичних даних відповідає сутності одного з передбачених процесуальним законом засобів доказування;

- засіб, в якому виражені фактичні дані, поданий суду безпосередньо (письмові докази, окремі види речових доказів), чи вказаний у заяві або іншому процесуальному документі як той, дослідження якого потребується для встановлення обставин справи, включаючи необхідність витребування цього доказу (показання свідків, окремі види речових доказів), чи сформований на підставі ухвали суду (висновок експерта) [5, с.10].

Варто зауважити, що хоч поняття доказів та засобів доказування і пересікаються, оскільки являються складовими одного інституту та безпосередньо стосуються предмета доказування, проте не є тотожними у своєму розумінні, та більшістю науковців і законодавцем зокрема співвідносяться як інформація та її зовнішнє процесуальне вираження. Необхідною умовою для початку використання, а точніше збирання, дослідження та оцінки будь – якого доказу слугує його відповідність ряду вимог встановлених законодавцем. А кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, установлених ст. 82 ЦПК України.

Отже, судове доказування у цивільному процесі є складним, багатоаспектним, комплексним явищем. Одержання та дослідження доказової інформації і засобів доказування (змісту і процесуальної форми доказів) має здійснюватися в установленому законом процесуальному порядку. Саме він є процесуальною гарантією всебічного, повного та об'єктивного з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін. Тому порушення процесуального порядку одержання і дослідження доказів знецінює їх, призводить до втрати ними властивостей і значення доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV: станом на 6 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.05.2022).
2. Логінов О. А. Цивільний процес України: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2012. 368 с.
3. Кілічава Т. М. Цивільне процесуальне право : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури. 2007. 352 с.
4. Харитонов Є. О. Цивільний процес України: підручник. Київ: Підручники, навчальні посібники. 2012. 536 с.
5. Фурса С.Я. Докази і доказування у цивільному процесі: наук.-практ. посібник. Київ: КНТ. 2005. 256 с.
6. Тertiшніков Р.В. Доказування і докази в цивільному судочинстві України: наук.-практ. посібник. Харків : Видавництво ФІНН. 2009. 88 с.
7. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академ. Курс : підручник. Київ: Ін Юре. 2005. 624 с. URL: <http://lib.gp.gov.ua/uploads/content/2013/07/> (дата звернення 26.05.2022).
8. (Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: підручник. Київ: Алерта. 2015. 352 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення 29.05.2022).
9. Практикум з цивільного процесуального права України: навч. посіб. для студ. юр. спец. вищ. навч. закл.: за ред. І.С. Ярошенка. Київ: ВД Дакор. 2016. 348с.
10. Буріна А. В. Докази та доказування у цивільному процесі: кваліф. роб. магістр. Київ. 2019. 66 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/> (дата звернення 28.05.2022).
11. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657 – XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 27.05.2022).
12. Васильев С.В. Гражданский процесс. курс лекций. Харків : Эспада. 2010. 634с. URL: http://jurfak.univer.kharkov.ua/kafedry/kaf_civil-prav/lekc_cpd/kurs.pdf (дата звернення 30.05.2022).

13. Далекорей А. М. Речові докази у цивільному процесі. Молодий вчений. 2015. № 3. С. 132-136. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/3/28.pdf> (дата звернення 30.05.2022).
14. Гусєв О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 8. С. 18–22.
15. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 30.05.2022).
16. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. Право та інновації. 2015. № 2 (10). С. 127–132. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 30.05.2022).
17. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 30.05.2022).
18. Харитов Є.О., Харитонova О.І., Голубєва Н.Ю. Цивільний процес України: підручник. Київ. Істина. 2013. 536 с.
19. Ткаля О.В. Правовий імунітет в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 20 с.
20. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.05.2022)
21. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.05.2022).
22. Новікова Н.А. Залучення показань свідка у цивільну справу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 45, Том 1. 2018. С. 87–89. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34094/1> (дата звернення 30.05.2022).

23. Штефан А.С. Імунітет свідка у цивільному судочинстві. Судова апеляція. 2018. № 3. С. 85–94.
24. Московчук Д. Порівняльний аналіз законодавства України та країн англо-саксонської правової системи щодо подання доказів у цивільному процесі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С.55 – 59. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13838> (дата звернення 30.05.2022).
25. Money Claim Online. Civil Procedure Rules. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil> (дата звернення 30.05.2022).
26. Practice direction 31b – disclosure of electronic documents. URL: https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part31/pd_part31b (дата звернення 30.05.2022).
27. Code civil (Version consolidée au 1 octobre 2017) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721> (дата звернення 30.05.2022).
28. Комаров В.В. Цивільний процес: підручник. Харків: Одісей. 2001. 704 с.
29. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: наук. – практ. коментар. Київ: КНТ. 2010. Т. 1. 1044 с.
30. Гетманцев М. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. Підприємство, господарство і право. 2019. Т.2. С. 19 – 23. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/5.pdf> (дата звернення 30.05.2022).